

Б.С. Асанова¹

*¹т.ғ.к., дүние жүзі тарихы, тарихнама және деректану кафедрасының
аға оқытушысы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Алматы қ., Қазақстан*

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНАН KEЙІНГІ ҚАЗАҚСТАНДА КІТАПХАНА МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУ БАРЫСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЖАҚСARTY ШАРАЛАРЫ (1946-1960)

Аңдатпа

Соғыстан кейінгі жылдары кітапхана қызметкерлері республика өміріндегі айтулы кезеңдерде: халық шаруашылығын қалпына келтіруде, тың және тыңайған жерлерді игеруде елеулі қызметтер атқарды. Олар саяси-идеологиялық жұмыстар, республика тұрғындарына мәдени-ағарту саласында да қызмет көрсетуде партияның және Кеңес органдарының белсенді көмекшісі болды. Осы жылдары халықтың мәдени жағынан үздіксіз өсуі, бұқараның еңбек және қоғамдық саяси белсенділігінің артуына тікелей олардың әсер еткендігі сөзсіз.

Мақалада соғыстан кейінгі жылдардағы (1946-1960) кітапханаларды жас мамандармен қамтамасыз етудің деңгейі, кітапхана мамандарын даярлау жолдары мен дамуы және кітапхана қызметкерлерінің кәсіби біліктілігін арттырудағы нәтижелері, кітапхана қызметкерлерін даярлайтын оқу орындарының ашылуы мен қызметі жан-жақты қарастырылады.

Осыған байланысты мақалада тақырып бойынша мұрағаттық және басқа да материалдар талданып, қарастырылған. Сондай-ақ, саяси-ағарту мекемелерінің қызметкерлерін даярлау бойынша партиялық және мемлекеттік органдардың идеологиялық саясатына талдау жасалынады. Жалпы, партия-кеңес органдары саяси-ағарту мекемелерінің қызметкерлерін даярлаудың курстық шаралар өткізудегі жетіспеушіліктеріне қарамай, кітапхана мамандарының қалыптасуына және тәрбиелеуде үлкен рөл атқарғандығы көрсетіледі.

Түйін сөздер: аттестация, Коммунистік партия, курстар, кітапханалық білім, кітапхана мамандары, мәдени-ағарту мекемелері, оқу-үйі, орта арнаулы және жоғары оқу орындары, семинар.

Assanova B.S.¹

*¹candidate of historical sciences, senior teacher of Department of world history,
historiography and source study, Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan*

THE PROCESS OF TRAINING AND DEVELOPMENT OF LIBRARY SPECIALISTS IN KAZAKHSTAN AFTER THE GREAT PATRIOTIC WAR (1946-1960)

Abstract

In the postwar period, the library staff played an important role in the restoration of the national economy and the development of virgin and fallow lands in the Republic.

They actively assisted the party and the Soviet government in political and ideological work, provided services for citizens in the cultural and educational sphere. Undoubtedly, these years had a direct impact on the continuous cultural growth of the population in enhancing employability and rising of socio-political activity.

The article comprehensively examines the level of young specialist staffing in libraries in the post-war years (1946-1960), the ways and development of training library personnel and its professional development efficiency and the opening and activities of educational institutions for librarians.

In this regard, archival and other materials on this topic are analyzed and reviewed. Also, the ideological policy of the party and state institutions for the training of employees of political and educational fields are examined.

Overall, the Soviet bodies played a significant role in the formation and education of library professionals despite of some shortages in this sphere.

Keywords: certification, the Communist Party, courses, library education, library specialists, cultural and educational institutions, secondary specialized and higher educational institutions, seminar.

Б.С. Асанова¹

*¹к.и.н., старший преподаватель кафедры всемирной истории,
историографии и источниковедения КазНУ имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан*

ПРОЦЕСС ПОДГОТОВКИ И МЕРЫ УЛУЧШЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В КАЗАХСТАНЕ ПОСЛЕ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1946-1960)

Аннотация

В послевоенный период в жизни республики сотрудники библиотеки сыграли важную роль в восстановлении народного хозяйства, освоение целинных и залежных земель.

Они стали активными помощниками партии и советской власти в политической и идеологической работе, оказании услуг населению республики в культурно-просветительской сфере. Несомненно, эти годы оказали непосредственное влияние на непрерывный культурный рост населения в повышении трудовой и общественно-политической активности.

В статье всесторонне рассматривается уровень обеспеченности библиотек молодыми специалистами в послевоенные годы (1946-1960), пути и развитие подготовки библиотечных кадров и результаты повышения профессиональной квалификации библиотечных работников, открытие и деятельность учебных заведений по подготовке библиотечных работников.

В связи с этим в статье анализируются и рассматриваются архивные и другие материалы по данной тематике. А также проанализировать идеологическую политику партийных и государственных органов по подготовке работников политико-просветительских учреждений.

В целом, показана, что партийные советские органы, несмотря на недостаток в проведении курсовых мероприятий по подготовке работников политико-просветительских учреждений, сыграла значительную роль в становлении и воспитании библиотечных специалистов.

Ключевые слова: аттестация, Коммунистическая партия, курсы, библиотечное образование, специалисты библиотеки, культурно-просветительские учреждения, средние специальные и высшие учебные заведения, семинар.

Ұлы Отан соғысынан кейін кітапхана білімін республикада қайта бастауға тура келді. Ең бас кезінде жаңа факультеттер құруда, оқу жұмысын ұйымдастыруда студенттерді оқыту үшін материалдық базаның жоқтығы үлкен мәселелер тудырды. 1946 жылдың жазында 1500 адамнан тұратын оқу-үйлерін басқарушылардың жарты айлық курсы, 3400 адамнан тұратын 3 айлық кітапхана қызметкерлерін қайта даярлау курстары, 140 адамнан тұратын 2 айлық оқу-үйі менгерушілерін қайта даярлау курстарын ашу міндеті қойылды [1].

Осыған орай, КСРО (Кеңес Социалистік Республикалар Одағы) Халық Комиссарлары Кеңесі 1946 жылдың 2 ақпандағы, № 1315 жарлығына сай, ҚКСР (Қазақ кеңестік социалистік республикасы) мәдени-ағарту мекемелері ісінің комитетіне 1946 жылғы бюджетті қайта қарап, даярлық курстарын өткізуге кететін шығындарды бөлуді тапсырды:

- а) 150–дей шамада 2 ай мерзім ішінде кітапханашыларды даярлау;
- б) 300–дей шамасында оқу-үйін басқарушыларды жарты ай мерзім ішінде оқыту;
- в) 500–дей шамада оқу-үйін басқарушыларды жарты ай мерзімі ішінде дайындықтан өткізу;
- г) Облыстық Атқару Комитеті кітапханашыларды, клуб жұмысшыларын және оқу-үйін басқарушыларды қайта даярлықтан өткізіп, құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету;
- д) ҚКСР мәдени-ағарту мекемелері ісінің комитетіне курс тыңдаушыларын саяси-ағарту мекемелерінің бос орындарына қызметпен қамтамасыз ету;

ж) даярлық курсына оқығандарға 50% жалақысын төлеу, ал қайта даярлау курсына оқығандардың еңбек ақысын жыл бойына сақтау, сырттан келгендерге 100 сом көлемінде ақшасын төлеу міндеттейді.

ҚКСР Министрлер Кеңесі осы курстарды ұйымдастыруды 1 маусымнан бастады. Әр облыстарда 561 адамға есептелінген оқу залдары меңгерушілерінің курстары өз жұмыстарын 15 шілде және 1 тамыз айларында бітірді. Курстарды –114 кітапханашылар мен 651 оқу-үйі меңгерушілері аяқтап шығады.

1946 жылдың ақпан айында ҚКСР Халық Комиссарлар Кеңесі „Алматы, Семей, Петропавлда 2 айлық кітапхана және қызыл отау меңгерушілерін даярлау курсына ашу“ туралы шешімін қабылдайды. Шешімде барлық облыс орталықтарында оқу-үйін басқарушыларды даярлау курстарын ашу белгіленді. Олар жұмысын 1946 жылдың 1-ші маусымынан бастап, курста барлығы 782 адам даярланып шығады. Соғыс жылдарында жабылып қалған бұрынғы Н. К. Крупская атындағы кітапхана техникумы негізінде ұйымдастырылған Алматы мәдени-ағарту техникумы жұмысын қайта бастады. Осы кезеңдегі кітапхана қызметкерлерінің мамандығын көтерудегі шаралардың түрі: семинарлар, мәжілістер болды. Тек, 1946–1947 жылдары 21,3 мың мәдени-ағарту қызметкерлерін қамтыған 1300 семинарлар, мәжілістер өтілді. Бірақта, кітапхана мамандарын даярлау күнделікті сұраныс пен талапқа сай болмай жатты [2, 38–39 п.].

ҚКСР-ның Министрлер Кеңесі мәдени-ағарту жұмысындағы бөлімдерді мамандармен толықтыру барысында қысқа мерзімді курстар және семинарлар арқылы даярлау шараларын қабылдады. Қазіргі күнде облыс, аудан және қала бөлімдеріндегі мәдени-ағарту мекемелері толығымен толықтырылды. Орталық комитеттің коммунистік жастар одағы селолық жерлердегі кітапханаларға, оқу үйлеріне 750 комсомолдарды тұрақты жұмыстарға жібереді. Барлық республиканың қалалары мен облыстарында (Алматы, Шымкент, Ақмола, Қызылорда және Жамбыл) 10 күндік семинарлар өткізілінеді. 1946 жылғы 21 наурыз айындағы ҚКСР Министрлер Кеңесінің нұсқауымен кітапхана қызметкерлеріне 2 айлық курстар өткізілініп, 1946 жылғы маусым айынан бастап республиканың барлық облыстары бойынша 800 адамға есептелінген оқу-үйінің меңгерушілерін даярлаудың жарты айлық курс жұмыстары басталды. Ал, Республика өкіметі осы шаралардың іске асуына 352 мың сомнан аса қаржы бөледі.

Алматы қаласында кітапханашылардың мамандығын көтеру жақсы ұйымдастырылды. Бұл жерде 65 сағат бағдарламадан құрастырылған 2 үйірме құрылды. Барлық кітапхана қызметкерлері оқумен қамтамасыз етіліп, сабақтарды маманданған, тәжірибелі Мемлекеттік халықтық көпшілік кітапхана және кітап палатасы қызметкерлері өткізеді [3, 77, 81 п.].

1946 жылғы 27 қыркүйектегі ҚКСР-ның мәдени-ағарту мекемелер ісі комитеті өкімет жоспары бойынша 1100 адам шамасында республикада даярлық курстарын ұйымдастырды. Курс сабақтары 1-ші маусымында басталып, 15 шілде және 1 тамызда аяқталды. Алматы, Семей, Петропавл қалаларында жүргізілінген курстар бойынша 114-і кітапхана қызметкерлері, 561-і оқу-үйін басқарушылар аяқтап шығады. 1946 жылғы 1 қазан айындағы мәдени-ағарту мекемесінің ісі жөніндегі комитетінің есебі бойынша кітапхана қызметкерлерінің құрамы 814-ке жетті. Соның ішінде, жоғары біліммен 19, аяқталмаған жоғары біліммен 36, орта 115, аяқталмаған орта 179, төменгі 137, ал орта арнаулы біліммен 20 және жоғары біліммен 12 кітапхана қызметкерлері қызмет істеді. Бесжылдықтың аяғында кітапхана саласы бойынша қызметкерлер саны 2340 өсті. 1946 жылы Батыс Қазақстан облысында 10 оқу-үйлері, Ақтөбе облысында 10 оқу-үйлері, Жамбыл облысында 126 кітапханалар, оқу-үйлері жөндеуден өткізілді.

1946 жылғы қараша айында Республикадағы кітапхана мамандарын даярлаудың мүшкіл халін көріп, ҚКСР-ның мәдени-ағарту мекемелері жөніндегі комитеті, КСРО Жоғары Білім Бүрі Министрлігіне хат жолдайды. Хатта: «Ресей кітапхана институтын тәмамдаушылардан ҚКСР жылына үш адамнан жіберуін, жергілікті халық өкілдері үшін сол жоғары оқу орындарынан арнайы орын бөлуін, 1947 жылдың қаңтарынан С.М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университеті ішінен “кітапхана факультетін ашу” туралы ұсыныстарын білдіреді. Мұндай ұсыныстар кейін де бірнеше рет қайталанды, бірақ жауапсыз қалады. Төмендегі кестеден 1946 жылғы 20 қараша айындағы Халық Ағарту Комитетінің Республика бойынша мәдени-ағарту мекемелері қызметкерлерінің даярлау курстары бойынша өткізген шараларының санын және қай облыста қаншалықты даярлықтан өткізгендігін көруге болады (1 кесте).

Облыс атаулары	Кітапхана қызметкерлері курсы – 2 ай		Клуб қызметкерлері курсы –2 ай		Қызылүй меңгерушілері курсы – 1,5 ай		Оқу-үйлерін басқ. курсы – 1,5 ай	
	ж.б.	ор-уы	ж.б.	ор-уы	ж.б.	ор-уы	ж.б.	ор-уы
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Алматы	9	10	7	3	6	3	40	33
Ақмола	9	4	6	25	3	1	40	28
Ақтөбе	10	6	7	5	2	1	70	30
Ақтау	6	2	6	1	4	2	30	21
Шығ.Қазақстан	9	9	2	3	3	1	60	30
Солт.Қазақстан	10	13	8	3	4	2	60	35
Қарағанды	13	3	8	3	3	1	40	21
Қызылорда	7	5	7	14	3	1	40	40
Көкшетау	7	7	6	3	1	1	40	32
Қостанай	10	9	9	3	2	1	60	45
Павлодар	8	3	6	2	1	–	60	36
Семей	9	2	5	–	3	2	40	35
Солт.Қазақстан	8	9	5	2	1	1	60	36
Жамбыл	9	3	5	–	5	4	40	40
Оңт.Қазақстан	12	9	7	9	6	5	60	59
Талдықорған	9	–	6	–	4	4	60	40
Алматы	5	6	–	–	–	–	–	–
Барлығы:	150	114	100	76	50	31	800	561

Ескерту – ж.б. – жоспар барысы, ор-уы–орындалуы [4, 25 п.].

1946 жылдары мәдени-ағарту мекемелері әскерден келгендермен, офицерлермен және комсомолдармен толықтырылды. Жалпы, барлығы – 754 адамдар жұмысқа орналасты. 1946 жылы мәдениет техникумын бітірген 37 курсанттың, 14 ғана кітапхана мамандығын алып шықты. Комитеттің өткізген шаралар қорытындысы нәтижесінде мәдени-ағарту мекемелері қызметкерлерінің құрамы нығая түсті. Барлық мәдени-ағарту қызметкерлерінің құрамы 1573 құрады. Мамандардың біліктілігін көтеру мақсатында 1946 жылы 1135 қысқа мерзімді курстар және семинарлар өткізілініп, 19,873 мамандар даярланып шықты. Бірақта мамандарды даярлау, қайта даярлауда біраз кемшіліктер орын алып жатты. Мысалы, 1946 жылы Ақтөбе, Шығыс Қазақстан, Павлодар, Қостанай облыстарында мамандарды қайта даярлау жоспарын орындай алмады. Қорытынды бойынша 800 адамның орнына 661 кітапхана мамандары даярланып шықты (2 кесте).

Кесте 2 – Мамандарды даярлаудағы курстардың облыстарда жүргізілінуі

Облыс аттары	Жоспар бойынша бөлінген адам	Орындалуы
1	2	3
Алматы	62	48
Ақмола	58	57
Ақтөбе	89	41
Ақтау	46	27
Шығыс Қазақстан	74	47
Батыс Қазақстан	82	51
Қарағанды	64	27
Көкшетау	54	42
Қостанай	81	57
Павлодар	75	41
Солтүстік Қазақстан	74	47
Семей	57	47
Оңтүстік Қазақстан	85	79
Талдықорған	79	47

Жергілікті партия-кеңес ұйымдары керекті көмек көрсете алмауынан және мамандарды даярлауды қадағаламауынан аудандық, қалалық және облыстық мәдени-ағарту бөлімдері Комитет тапсырысын орындай алмады. Қазақстан Компартиясы ОК 1946 жылғы 5 ақпан айында жарияланған қаулысы бойынша, мәдени-ағарту қызметкерлерін іріктеуде, толықтыруда орындалмады. Мысалы, Ақтөбе облысының Челкар қаласында қалалық кітапхана меңгерушісі 4 кластық қана білімі бар, үй шаруасындағы – Тухфатуллина тағайындалды. Алматы облысының Іле ауданындағы және Шығыс Қазақстан облысының Приуральск ауданындағы мәдени-ағарту жұмысының инспекторлары бір жыл ішінде (1946 ж.) 4 рет ауыстырылды. Көкшетау облысының Айыртау ауданында мәдени-ағарту жұмысы аудандық бөлімінің шешімінсіз Камышинский ауылдық кеңесінің төрағасы кітапхана меңгерушісін екі рет ауыстырды. Жамбыл облысының Мерке, Луговой, Свердловск, және Қордай аудандарында бір жыл ішінде (1946 ж.) мәдени-ағарту жұмысының меңгерушілері 3 реттен ауыстырылды [6, 192 п.].

1948 жылғы маусым айындағы Облыстық кітапханалардағы мамандар мәселесі туралы, ҚКСР Министрлер Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту мекемелері жөніндегі Комитеттің “Республикадағы кітапхана ісінің жағдайы” туралы баяндамасынан, Республика бойынша мамандардың ауыр халін байқауға болады. Егер, 1948 жылдың 1 шілдесінде облыстық кітапханаларда 126 қызметкерлер жұмыс жасаса, олардың арнайы жоғары кітапхана білімі барларының саны – 3 (2,5%), арнайы орта кітапхана білімі барлардың саны – 12 (9,5 %).

Партия басшылығының ұйымдастыруымен қала халқы селоларға көмектесуде күш салды. 1948 жылы Солтүстік Қазақстан облысының қала тұрғындарының көмегімен көптеген мәдениет мекемелері салынды. Соның арқасында қалада 5,5 мың кітапхана, 2,5 оқу-үйлері, 150 қызыл отауларға дейін көбейді. Кітапхана мамандарына тапшылықты жою үшін республикадағы жалғыз ағарту техникумы жеткіліксіз еді. Соған байланысты Комитет жоғарыда аталған баяндама, ұсыныстарында мынадай ұсыныс-тілектерін білдірген болатын:

1). 1949-1950 жылдары кітапхана қызметкерлерін жаппай арнайы институттар мен техникумдарда сырттай оқуға тарту;

2). 1949 жылы Қазақ Қыздар педагогикалық институтында кітапхана факультетін ашу;

3). Жамбыл қаласында кітапхана техникумын ұйымдастыру.

Бірақ бұл ұсыныстар да белгісіз себептермен жауапсыз қалдырылып келді [7, 34 п.].

Республикада кітапхана жүйелерінің тез өсуіне, Ресей мемлекеттік кітапхана институтын бітірген түлектерін Қазақстан еліне жұмысқа бағыттауы, елдегі кітапхана желісінің өрістеуіне, мамандардың сапасының жақсаруына, санының көбеюіне бірден-бір үлкен көмек болды [8]. Бірақта, кітапхана қызметкерлерінің ең төменгі еңбекақы алуы жалғаса берді. Олардың тұрмыс-жағдайларына көңіл бөлінбеді. Сондықтан, селолық мәдениет ошақтарында білікті мамандар келмеді. Селодағы мәдениет құрылысындағы жетіспеушіліктерге 1951 жылы болған Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің V съезінде көңіл аударды. Съезд 5–7 жыл ішінде халық шаруашылығының барлық саласына мамандар даярлаудың келешектегі жоспарын өңдеді. Жоспар бойынша, совхоздарда, өндірістерде, оқу орындарында кітапханалар құрыла бастады [9].

1950 жылы Қазақстанға Ресей мемлекеттік мәдениет институтының кітапхана факультетін тәмамдаған 30 кітапхана ісінің түлектері келіп, олардың бәрі облыс кітапханаларының директорлары, әдістемешілері, библиографтары болып тағайындалды. Олар кітапхана қызметкерлерінің мамандығын көтеруде семинарлар өткізіп, ауыл кітапханаларында жұмыс істеуге, орта мектепті бітірген түлектерге қысқа мерзімді даярлау курстарын жүргізді. Бұл бастама кітапхана жұмысының бірте-бірте қалыпқа келуіне және тез дамуына үлкен әсер берді.

1950 жылы ҚКСР Жоғары Кеңесі Президиумының шешімі бойынша, он жыл бойы кітапхана саласында еңбек еткен кітапхана мамандарына “ҚКСР–на еңбегі сіңген кітапханашысы” деген құрметті атағын беру туралы жарлығы шығады. Бұның бәрі кітапхана мамандарының сапасының бірте-бірте жоғарылауына, санының артуына, кітапхана жұмысының жақсаруына, кітап қорының сапасының өсуіне мүмкіндік туғызды. Осы жыл республика кітапханаларында 636 әйел жұмыс жасаса, олардың 133 ғана қазақ ұлтынан болды. Бұл кезеңде Қазақстанда жұртшылықты тегіс қамтитын тұрғылықты халыққа қызмет көрсетудің түрлері мен әдістерін құрудың бірыңғай орталық кітапхана жүйесі құрыла бастады. Бұл жұмыс сапасын жақсартып, оқырман құрамын көбейтті [10].

1950 жылы мәдени-ағарту мекемелер ісі комитетіне көпшілік кітапханаларға мамандар даярлау, оқитындарға 250 сом көлемінде стипендия, тәжірибе жүргізетін жетекшілерге 50 сом

айына төлеп даярлауға рұқсат етілді. Осындай бастамалар арқасында 1950–1952 жылдар аралығында 280 адам даярланып шықты [11, 6 п.]. Мамандарды даярлауда Ресей, Ленинград, Харьков кітапхана институттары маңызды рөл атқарды. 1950–1953 жылдар ішінде осы институттардан жоғары кітапхана білімін аяқтаған 44 мамандар Қазақстан Республикасының әр облыстарына жіберіліп, оның 34 кітапхана меңгерушісі және аға кітапханашы лауазымымен кітапханаларда қызмет атқарды [12].

Соғыстан кейінгі 1946–1950 жылдар аралығында, республикада жаппай кітапханалар қалалық жерлерде төрт есеге, ауылдық жерлерде үш есеге өсті. Әрине, кітапханалар ауқымы кеңейгенмен ондағы кітапхана қызметкерлерінің жетіспеушілігі айқын көрініп отырды. Бұған себеп біріншіден, кітапхана қызметкерлерінің жеткіліксіз көлемде даярлануы және ауыр әлеуметтік-экономикалық жағдайға байланысты мамандардың кітапхана қызметін тастап, басқа жұмыстарға ауысуы, екіншіден, 1940–1950 жылдардың басында кітапхана мамандары республикада әр түрлі қысқа мерзімді курстар мен жалғыз мәдени-ағарту техникумында даярлануы себеп болды. Арнайы кітапхана техникумдары мен педагогикалық институттар жанынан “Кітапхана бөлімдерін ашу” туралы үкімет қаулылары мен жобалары белгісіз себептермен жүзеге аспады. Бірақта, Республика бойынша 3, 6 айлық қысқа мерзімді курстар, семинарлар кітапхана қызметкерлерінің мамандығын көтеру жалғастырылып жатты [13, б. 9–11].

ҚКСР Министрлер Кеңесі, ҚКСР Министрлер Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту мекемесінің ісі жөніндегі комитеттің және жергілікті органдардың ағарту мекемесінің ісі жөніндегі комитетке, облыстық, аудандық атқару комитеттеріне, ауыл және селолық еңбекшілердің депутаттарына, кітапхана ісіндегі жоғарғыдағы кемшіліктерді жойып, аудандардағы және селолардағы кітапханалардың жұмысын жақсартуда қажетті шараларды қолдануды міндеттеп, төмендегідей ұсыныстарды жасады:

- әр ауданда кітапханалар жүйелерінің дамуына және орналасуына, стационарлық, жылжымалы кітапханаларды ұйымдастыру немесе әр елді мекенде кітап беруді қамтамасыз ету;
- әр аудан кітапханаларында жылжымалы қорды және оқу залын құруға қажетті шараларды қолдану;
- кітапхана қызметкерлеріне мамандарды іріктеуді жақсарту;
- жүйелі түрде екі айлық қайта даярлау курсы және аудандардағы және село кітапханаларындағы кітапхана қызметкерлеріне айлық курстар өткізіп және жаңадан ашылатын село кітапханаларына кітапханашылар даярлау;
- 1952–1953 жылдар аралығында кітапхана қызметкерлеріне аттестация өткізу жоспарланды [14, 6 п.]. 1951 жылғы 21 қараша айындағы Қазақ Министрлер Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту ісі комитетінің “Республикадағы кітапхана қызметкерлеріне аттестация өткізу” қаулысы кітапхана қызметкерлерінің құрамының сапасының жақсаруына және мамандығын көтеру іскерлігінің жоғары деңгейге көтерілуіне, тұрғылықты елдерге мәдени қызмет көрсетуге негізгі қадам болды [15, 186 п.].

Коммунистік партия және Кеңес өкіметі орта арнаулы оқу орындарында мамандарды даярлауда, соның ішінде, кітапхана ісіне көп көңіл бөлді. Соңғы жылдары комитет және ұйымдар мәдени-ағарту мекемелеріндегі мамандарды іріктеуде, тәрбиелеуде орналастыруда біршама жетістіктерге жетті. Кітапхана қызметкерлері құрамында төменгі білімі барлардың саны азайды. Егер, 1947 жылы білімі төмендердің саны 1,201 болса, ал 1951 жылы 288 адамға төмендеді. Мамандармен жұмыс жағдайының жақсаруына біршама шаралар істелінді. 1950-1951 оқу жылдарында Ақтөбе, Жамбыл қалаларында өкімет шешімі бойынша жыл сайын 120 адамға есептелінген екі мәдени-ағарту училищесі ашылды. Сонда да, ең күрделісі тек Қазақстанда ғана емес, барлық елде білімді мамандар мәселесі болды. 1953 жылы Одақ бойынша селолардағы кітапханашылардың 43,8 пайызының ғана бастауыш және жетіжылдық білімі ғана болса, 20 пайызының арнаулы орта білім, 1,3 пайызының жоғары білімі болды. Республикада кітапхана мамандарын 1 кітапхана техникумы, 2 мәдени-ағарту училищесі даярлап отырды [16, 38–39 п.].

1953 жылы ҚКСР Министрлер Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту мекемесінің ісі бойынша Комитет жүйесінде 4462 кітапханалар және клуб мекемелерінде 6217 қызметкерлер қызмет атқарды. Білімдері бойынша: жоғары біліммен 185 адам, оның ішінде, арнаулы жоғары біліммен 55 адам, араларында бірде-бір қазақ болмады. Аяқталмаған жоғары біліммен 1732 адам, оның ішінде арнаулы орта біліммен 3748 (7,8,9 кл.) адам, төменгі біліммен 377 адам, оның 3109 қазақтар, 2331 орыстар, 877 басқа да ұлт өкілдерінен болды. Осы жылы Мемлекеттік Халықтық және Республикалық балалар кітапханаларының қызметкерлеріне аттестация өткізілініп, олардың құрамында: 16 облыстық, 54 қалалық, 197 аудандық, 59 орталық, 126 балалар және 728 село

кітапханаларының қызметкерлері болды. Аттестацияның өтілуі мемлекеттік көпшілік кітапханаларды білікті мамандармен толықтыруға мүмкіндік туғызды. Селолық жерлердегі қызмет атқарып жүрген кітапхана қызметкерлерінің 1128-нің жоғары білімі болмады, ал, орта арнаулы білімі барлардың кітапхана қызметкерлерінің саны – 45, жоғары оқу орнын бітірмегендер 21, орта білімі барлар 349, орта білімін толық аяқтамағандар 663 қызметкерлер болды [17].

50-ші жылдарға дейін республикада кітапханалар үшін жоғары білімді мамандар даярламады, тек қысқа мерзімді курстарды ұйымдастыру жұмысына және орта арнаулы оқу орындарының жүйелерін кеңейтуге негізгі көңіл бөлінген еді. Тек, 1955 жылдан бастап кітапхана қызметкерлерін даярлаудың жағдайы ілгерілей түсті. Бұған дәлел, осы жылы (1955 ж.) Көкшетауда кітапхана техникумы ашылса, 1956 жылы Қазақ қыздар педагогикалық институтында кітапхана бөлімі ашылып, кейін өз алдына жеке факультет болып қалыптасады. Осыған дейін Қазақстан үшін мамандар Ресей, Ленинград, Харьков институттарында даярланып келген болатын. Біртіндеп кітапханаларды мамандармен қамтамасыз ету деңгейі жақсара бастады [18]. Селолардағы мәдениет мекемелеріне арнап, ҚКСР Халық Комиссарлар Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту мекемесі жөніндегі комитеті әр облыстарда комсомолдармен бірге селолық оқу-үйлеріне бағытталған қысқа мерзімді курстар өткізді. 3,6 айлық курстар, мәдени-ағарту мектептері құрылып, облыстық және аудандық мәдени-ағарту қызметкерлерінің семинарлары өтілді. Ресей қаласында мәдени-ағарту қызметкерлерінің мамандығын көтеру институты жұмыс істей бастады [19, 33 п.].

Көптеген жергілікті партия және кеңес органдары, ҚКСР-ның Мәдениет Министрлігі және оның органдары колхоздардағы мәдениет мекемелеріне басшылық жүргізуге өздерін шеттетті. Олар колхоз жүйелерінің тез өсуіне, ауыл шаруашылығының барлық салаларының жоғарылауына, мәдениет жұмысының көтерілуіне, мәдени-ағарту мекемелерінің, соның ішінде, кітапханалардың үлкен маңызды рөл атқарғандығын және атқаратындығын есептемеді. Осыларды ескере оырып, ҚКСР Министрлер Кеңесі және Қазақстанның Орталық Комитеті төмендегідей мәселелерді қарастырды:

1. Облыстық, қалалық және аудандық еңбекшілердің кеңес депутаттарының атқару комитеттеріне, облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттеріне оқу-үйлеріне, кітапханаларға басшылықты жақсартып, оларды социалистік мәдениеттің ошағына айналдыру.

2. Облыстық, қалалық және аудандық партия комитеттеріне мәдени-ағарту мекемелерінің мамандарын нығайтуда, үгіт жұмыстарын жүргізуде тәжірибесі бар және білімі сәйкес келетін комсомолдарды, коммунистерді осы жұмысқа бағыттау және 1955–1956 жылдар аралығында кітапханаларды орта білімі бар мамандармен толықтыру.

3. Ауыл шаруашылық Министрлігі, ҚКСР Мәдениет Министрлігімен бірлесе отырып, жыл сайын кітапхана меңгерушілеріне даярлық курстарын өткізу.

4. ҚКСР Мәдениет Министрлігіне 1955–1956 оқу жылдарында Көкшетау және Лепсі педагогикалық училищелерінің базасынан кітапхана техникумын ұйымдастыру міндеттелінді [20].

КОКП ОК “Еліміздегі кітапхана ісінің жағдайы және оны жақсарту шаралары” (1959 ж.) қаулысына сай республикада кітапхана ісін жақсартуға арналған нақты шаралардың өңделуі, мамандар сапасының жақсаруына түрткі болды. Осы іс-шара негізінде кітапхана қызметкерлерінің көп бөлігі қайта даярлау курсынан өтіп, жұмысқа жоғары және арнаулы білімі бар жас мамандар бағытталынды. Жыл сайын республиканың мәдениет мекемелеріне 700–800 мамандар келіп жатты [21, 3 п.].

Қазіргі күнде республикада кітапхана мамандарын даярлайтын базалар жеткілікті. Солардың ішінде, Қазақстанда жоғары білім беріп кітапхана мамандарын даярлаған алғашқылардың бірі – Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтының “Кітапханатану, библиография және сервис” кафедрасы. Кафедра ең алғаш 1956 жылы қыркүйекте Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институттың тіл және әдебиет факультеті жанынан алғашқыда кітапхана бөлімі болып ашылды. Алғашқы бірінші курсына 25 адам қабылданып, 4 жыл оқыды.

Кітапханатану-библиография пәндерін оқытуда ғылыми кеңестің шешімі мен институт дирекциясының бұйрығы бойынша құрылған “Кітапханатану және библиография” секциясы ұйымдастырылды. Бұл кезде кітапханатану секциясын – Әліпбек Жөкебайұлы Жөкебаев қоғамдық негізде басқарды. Секцияда кітапхана мен библиография мамандарынан жасақталған 10 оқытушы, оның ішінде екеуі штатта, 8 адам штаттан тыс жұмыс істеді.

1960 жылы Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты күндізгі бөлімінің 1 курсына адам қабылдауды 25-тен 50-ге көбейтті. Ал 1961 жылдың 1 қыркүйегінде кітапхана бөлімінің негізінде “Кітапханатану және библиография” кафедрасы бар “Кітапхана” факультеті құрылды.

Кейін ол “Кітапханатану және библиография” болып жеке дара кафедраларға бөлінді. “Кітапханатану” кафедрасының алғашқы меңгерушісі, әрі кітапхана факультетінің деканы, педагогика ғылымының кандидаты, доцент – Әліпбек Жөкебайұлы Жөкебаев болды. Ал “Библиография” кафедрасын доцент – Ермек Сейханұлы Айтбаев басқарды. Кітапхана факультетінде ұзақ жылдар бойы факультет деканы, тарих ғылымының кандидаты, доцент – Наталья Васильевна Горелова, библиография кафедрасында педагогика ғылымының кандидаты, доцент – Наталья Яковлевна Климочкина, Нина Никифировна Смирнова, Тазабек Исаұлы Жұмасейітов, сондай-ақ Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтының кітапхана бөлімінің алғашқы түлектері тарих ғылымының кандидаты, доцент – Сажид Шайқықызы Ахметова, Қалимаш Салуқызы Тазабекова, Мәриям Бейсембайқызы Исина, Шолпан Қайруллақызы Бахмағамбетова, Күләш Ғазизқызы Нұрахметовалардың ұстаздық қызметтерінде кітапханашы мамандарын даярлауға үлкен үлес қосты [22, б. 98–99].

Коммунистік партия және Кеңес үкіметі орта арнаулы және жоғары оқу орындарында кітапхана мамандарын даярлауда көп көңіл бөлді. Олар қабылдаған құжаттар: 1951 жылғы 21 қараша айындағы Қазақ Министрлер Кеңесі жанындағы мәдени-ағарту ісі комитетінің “Республикадағы кітапхана қызметкерлеріне аттестация өткізу” қаулысы, КОКП ОК 1959 жылы қыркүйек айындағы “Еліміздегі кітапхана ісінің жағдайы және оны жақсарту шаралары туралы” қаулысы, 1960 ж. 27 маусым айында Алматы қаласының ҚКСР Жоғары Кеңесінің мәжіліс залында өткен “Қазақстан кітапхана қызметкерлерінің I съезі” кітапхана қызметкерлерінің құрамының сапасының жақсаруына және мамандығын көтеру іскерлігінің жоғары деңгейге көтерілуіне, тұрғылықты елдерге мәдени қызмет көрсетуге негізгі қадам болды кітапхана қызметкерлерінің құрамының сапасының жақсаруына және мамандығын көтеру іскерлігінің жоғары деңгейге көтерілуіне, тұрғылықты елдерге мәдени қызмет көрсетуге негізгі қадам болды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Культурное строительство в Казахстане // Сб. док. и мат.: в. 2 т. –Алма-Ата: Казакстан, 1985. – Т. 2. – 283 с.*
2. *ҚРОММ 1876-қ., 1-т., 17-іс. – 38–39 п.*
3. *ҚРОММ 1876-қ., 1-т., 13-іс. – 77, 81п.*
4. *ҚРОММ 1781-қ., 1-т., 360-іс. – 25 п.*
5. *ҚРОММ 1876-қ., 1-т., 73- іс. – 30–34 п.*
6. *ҚРОММ 1876-қ., 1-т., 76-іс. – 192 п.*
7. *ҚРПМ 725-қ., 4-т., 1033-іс //Облыстарда және аудандардағы көпшілік-партиялық және мәде-ни-ағарту жұмыстарының жағдайы туралы тексерушілердің жсауап баяндамалары, 1946 ж. – 34 п.*
8. *Коммунистическая партия Казахстана в резолюциях и решениях съездов и пленумов ЦК. (1949, сентябрь). – Алма-Ата: Казахстан, 1986. – Т.4. – 405 с.*
9. *Культура и общественный прогресс / сост. А. Канапин, Е. Виленский, А. Дидковский. – Алма-Ата: Казахстан, 1974. – 160 с.*
10. *Рысбай К. Қазақстан Республикасының тарихы. – Алматы, 2005. – 368 б.*
11. *ҚРОММ 81-қ., 1-т., 37-іс. – 6 п.*
12. *Бахмағамбетова Ш.К. Подготовка библиотечных кадров в Казахстане в 1917–1975 годах: дис. ... к.и.н. – Алматы, 1982. – 173 с.*
13. *Сборник руководящих материалов по культурно-просветительной работе. – Алма-Ата, 1952. – С. 9–11.*
14. *ҚРОММ 81-қ., 1-т., 37-іс // Халық Атқару Комиссариаты. – 6 п.*
15. *ҚРПМ 725-қ., 4-т., 807-іс // Қостанай облысындағы саяси-көпшілік және мәдени-ағарту жұмыстарының жағдайының қанағаттанарлықсыздығы туралы анықтама баяндамалары, 1945 ж. – 186 п.*
16. *ҚРОММ 1876-қ., 1-т., 17-іс. – 38–39 п.*
17. *Библиотечное дело в Казахстане 1946–1975 / сост. Х.М. Абжанова, А.Р. Акимбекова // Сб. докум. – Алма-Ата, 1991. – 340 с.*
18. *Рысбай К. Қазақстан Республикасының тарихы. – Алматы, 2005. – 368 б.*
19. *ҚРОММ 1890-қ., 1-т., 72-іс. – 33 п.*
20. *Библиотечное дело в Казахстане 1946–1975 / сост. Н.С. Шакирова // Сб док. и мат. – Алма-Ата, 1991. – 342 с.*
21. *ҚРОММ 1890-қ., 1-т., 1434- іс. – 3 п.*

22.Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институтына 60 жыл. - Алматы, 2005. – Б. 98–99.